

Wijziging van de Kaderwet dienstplicht en van de Wet gewetensbezwaren militaire dienst in verband met het van toepassing worden van de dienstplicht op vrouwen

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is de Kaderwet dienstplicht en de Wet gewetensbezwaren militaire dienst te wijzigen in verband met het ook van toepassing worden van de dienstplicht op vrouwen;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ARTIKEL I

De Kaderwet dienstplicht wordt als volgt gewijzigd:

A

In artikel 1, eerste lid, onder b, wordt "hij" vervangen door: degene.

B

Artikel 3 wordt als volgt gewijzigd:

1. "mannelijke" wordt telkens geschrapt;
2. "hij" wordt telkens vervangen door: degene;
3. Na het tweede lid wordt een derde lid toegevoegd dat luidt:
  3. Het tweede lid is niet van toepassing op de vrouwelijke persoon die 17 jaar of ouder is op het tijdstip van inwerkingtreding van de Wijziging van de Kaderwet dienstplicht en van de Wet gewetensbezwaren militaire dienst in verband met het van toepassing worden van de dienstplicht op vrouwen.

C

Artikel 6 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt "zijn" telkens vervangen door: de;
2. In het derde lid wordt "aan hem" geschrapt.

D

In artikel 7, vierde lid, wordt "hij" vervangen door: deze.

E

Artikel 10 wordt als volgt gewijzigd:

1. "hem" wordt vervangen door: Onze Minister;
2. "hij" vervangen door: deze.

F

Artikel 11 wordt als volgt gewijzigd:

1. "hij" wordt telkens vervangen door: degene;
2. In het derde lid wordt "hem" vervangen door: degene;
3. In het zesde lid wordt "Onze Minister van Justitie" vervangen door: Onze Minister van Veiligheid en Justitie.

G

Artikel 14, onderdeel c, komt te luiden:

c. broeder-, of zusterdienst.

H

Artikel 17 komt te luiden:

Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden nadere regels gesteld met betrekking tot uitstel, ontheffing en vrijstelling als bedoeld in de artikelen 12, 13 en 14. De voordracht voor de algemene maatregel van bestuur wordt niet eerder gedaan dan vier weken nadat het ontwerp aan beide Kamers Staten-Generaal is voorgelegd.

I

Artikel 21 wordt als volgt gewijzigd:

1. In de aanhef wordt "hij" vervangen door: deze;
2. In onderdeel a en onderdeel b wordt "hij" telkens vervangen door: degene.

J

Artikel 22 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het tweede lid wordt "hem" vervangen door: de dienstplichtige;
2. In het tweede lid wordt "zijn dienstplicht" vervangen door: deze dienstplicht.

K

In artikel 26, onderdeel b, wordt "hem" vervangen door: deze.

L

Artikel 27 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt "zijn functie" vervangen door: de functie;
2. In het eerste lid wordt "zijn functieervulling" vervangen door: de functieervulling.

M

In artikel 28 wordt "hem" vervangen door: deze.

N

In artikel 29, eerste lid, wordt "hij" vervangen door: deze.

O

Artikel 30, eerste lid, komt te luiden:

1. De dienstplichtige in werkelijke dienst is verplicht zich tijdens het verblijf in een gebouw, luchtvaartuig of voertuig alsmede op een vaartuig of een terrein, dat in gebruik is bij of ten behoeve van de krijgsmacht of dat de dienstplichtige

tot verblijf of gebruik dient bij de vervulling van de taak in internationaal verband, te onderwerpen aan een in het belang van de dienst door het bevoegd gezag gelast onderzoek aan het lichaam of de kleding of van daar aanwezige goederen die de dienstplichtige toebehoren.

P

Artikel 35 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt "hij" vervangen door: degene;
2. In het eerste lid wordt "hem" vervangen door: deze persoon.

Q

Het eerste lid van artikel 36 komt te luiden:

1. Met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de tweede categorie wordt gestraft:
  - a. degene die niet voldoet aan de ingevolge artikel 6 op deze persoon rustende verplichtingen;
  - b. degene die ingevolge deze wet voor de werkelijke dienst is opgeroepen en niet verschijnt op tijd en plaats bij dat deel van de krijgsmacht, waarbij degene is ingedeeld, tenzij degene zulks niet valt toe te rekenen.

R

In artikel 60, vierde lid, wordt "hem" vervangen door: betrokkene.

ARTIKEL II

De Wet gewetensbezwaren militaire dienst wordt als volgt gewijzigd:

A

Artikel 1, eerste lid, komt te luiden:

<<militair>>: degene die behoort tot de krijgsmacht, ook gedurende de tijd, dat deze niet in werkelijke dienst is;

<<vervangende dienst>>: de dienst die verplicht wordt vervuld ter vervanging van de militaire dienst;

<<erkende gewetensbezwaarde>>"degene van wie bezwaren tegen de persoonlijke vervulling van de militaire dienst als ernstige gewetensbezwaren zijn erkend;

<<groot verlof>>: de tijd gedurende welke de erkende gewetensbezwaarde geen vervangende dienst vervult of hoeft te vervullen;

<<tewerkgestelde>>: degene die voor vervangende dienst is opgeroepen van het ogenblik af dat deze op de plaats van de eerste bestemming is aangekomen tot het tijdstip, waarop deze met groot verlof wordt gezonden;

<<dienstplichtige>>: degene die ingevolge de Kaderwet dienstplicht geschikt is verklaard voor het vervullen van werkelijke dienst.

B

In artikel 9, eerste lid, wordt "hem" vervangen door: degene.

C

Artikel 11, eerste lid, wordt als volgt gewijzigd:

1. In de eerste volzin wordt "hij" vervangen door: deze;

2. In de tweede volzin wordt "Hij" vervangen door: De erkende gewetensbezwaarde.

D

Artikel 12 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het tweede lid wordt "hij" vervangen door: de betrokkene;
2. In het derde lid wordt "zijn ontslag uit militaire dienst" vervangen door: het ontslag uit militaire dienst;
3. In het vijfde lid wordt "hem" vervangen door: de betrokkene;
4. In het vijfde lid wordt "hij" vervangen door: deze.

E

In artikel 14 wordt "hem" telkens vervangen door: de betrokkene.

F

In artikel 15 komt onderdeel e te luiden:

e. broeder- of zusterdienst.

G

In artikel 25, onderdeel a, wordt "hij" vervangen door: deze.

H

Artikel 27, tweede lid, komt te luiden:

2. De erkende gewetensbezwaarde met groot verlof is verplicht om aan Onze Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan te wijzen functionarissen inzage te verlenen van de aan de gewetensbezwaarde ter zake van de erkenning uitgereikte bescheiden alsmede om aan Onze Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid desgevraagd alle gewenste inlichtingen te verschaffen in verband met de betreffende vervangende dienst.

I

Artikel 32 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het tweede lid wordt "op zijn verzoek" vervangen door: op verzoek;
2. In het tweede lid wordt "zijn verantwoording" vervangen door: de verantwoording;
3. In het vierde lid wordt in de tweede volzin "hem" vervangen door: degene;
4. In het vierde lid wordt "hij" vervangen door: degene.

I

Artikel 33 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het tweede lid wordt "Onze Ministers van Justitie en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid" vervangen door: Onze Ministers van Veiligheid en Justitie en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
2. In het vierde lid wordt "de artikelen 512 tot en met 523 van het Wetboek van Strafvordering" vervangen door: de artikelen 512 tot en met 515 en de artikelen 517 en 518 van het Wetboek van Strafvordering.

J

In artikel 35, tweede lid, wordt de zinsnede "Indien de gestrafte niet verschijnt en de rechtbank zijn aanwezigheid noodzakelijk acht," vervangen door: Indien de gestrafte niet verschijnt en de rechtbank de aanwezigheid van de gestrafte noodzakelijk acht,.

K

Artikel 52 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt "Hij," vervangen door: Degene;
2. In het tweede lid wordt "hij" vervangen door: degene.

L

In artikel 52a wordt "hij" telkens vervangen door: degene.

M

Artikel 53 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid, onderdeel b, wordt "zijn dienstverplichtingen" vervangen door: de dienstverplichtingen;
2. In het tweede lid wordt "de op hem rustende dienstverplichtingen" vervangen door: de op betrokkene rustende dienstverplichtingen.

N

In artikel 54 wordt "zijn dienstverplichtingen" vervangen door: de dienstverplichtingen.

O

In artikel 55 wordt "hem" vervangen door: de tewerkgestelde.

P

In artikel 55a wordt "hem" vervangen door: die persoon.

Q

Artikel 56, derde lid, komt te luiden:

3. Zij die ingevolge het voorgaande lid met de opsporing zijn belast, kunnen degene die zich schuldig maakt aan een feit, strafbaar gesteld bij deze wet, na aanhouding overbrengen naar de plaats waar degene zich voor het vervullen van de dienstverplichtingen behoort te bevinden.

ARTIKEL III

Deze wet treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister-President, Minister van Algemene Zaken,

M. Rutte

De Minister van Defensie

J.A. Hennis-Plasschaert

MEMORIE VAN TOELICHTING

ALGEMEEN DEEL

Inleiding

Het wetsvoorstel betreft een principiële onderwerp: de gelijkwaardigheid van man en vrouw. Door aanpassing van de Kaderwet dienstplicht en de Wet gewetensbezwaren militaire dienst bewerkstelligt het wetsvoorstel dat de dienstplicht niet alleen betrekking heeft op mannen, maar ook op vrouwen. Daarnaast voorziet het wetsvoorstel in enkele technische aanpassingen van beide wetten. Tot slot wordt de totstandkomingsprocedure gewijzigd die geldt voor de algemene maatregel van bestuur, gebaseerd op artikel 17 van de Kaderwet dienstplicht.

1. De hoofdlijnen van het voorstel

In 1992 is besloten de Nederlandse krijgsmacht volledig uit vrijwillig dienend personeel te laten bestaan: uit beroepsmilitairen en uit reservepersoneel dat onder de wapenen is. Hiertoe is in 1995 de Grondwet aangepast en is op 1 mei 1997 de Kaderwet dienstplicht ingevoerd. Gelijktijdig is de Dienstplichtwet ingetrokken. De Kaderwet dienstplicht bepaalt kort gezegd dat mannelijke Nederlanders worden ingeschreven voor de dienstplicht door de gemeente waarin zij wonen in het jaar dat zij de leeftijd van 17 jaar bereiken. De bepalingen in de Kaderwet dienstplicht aan de hand waarvan daadwerkelijke oproeping en uitoefening van de dienstplicht plaatsvindt - artikelen inzake keuring, oproeping, rechtstoestand en strafbepalingen - zijn opgeschort. Beëindiging van de opschorting van de opkomstplicht is vooralsnog niet aan de orde.

Een dienstplicht zonder onderscheid naar geslacht bleek ook voor de Tweede Kamer een principiële punt¹. Naar aanleiding van het Algemeen Overleg op 2 november 2015 is onderzocht wat nodig is om de Kaderwet dienstplicht ook op vrouwen van toepassing te laten zijn². In reactie daarop is de Tweede Kamer bij brief van 2 februari 2016 gemeld dat de uitwerking van de parlementaire wens om de dienstplicht tot vrouwen uit te breiden, ter hand wordt genomen³. Dit vormt de aanleiding tot dit wetsvoorstel.

Het bereiken van een gelijkwaardige plaats in de samenleving vergt dat vrouwen niet alleen gelijke rechten hebben, maar ook gelijke plichten. De landsverdediging vormt daarop geen uitzondering meer. Voor de krijgsmacht betekent invoering van de dienstplicht voor vrouwen een groter potentieel aan dienstplichtigen na beëindiging van de opschorting van de opkomstplicht. Dat vergroot de kans op de juiste man of vrouw op de juiste plek.

De huidige Kaderwet dienstplicht heeft alleen betrekking op mannen. Op aanwijzing van de Raad van State⁴ is destijds in de toelichting op de Kaderwet dienstplicht aangegeven welke objectieve en redelijke grond afwijking van het gelijkheidsbeginsel van artikel 1 van de Grondwet rechtvaardigde. Uit de toelichting blijkt dat de regering het niet opportuun achtte om de dienstplicht

---

¹ Kamerstukken II, 2015-2016, 34 300 X, nr. 67, blz. 26.

² Kamerstukken II, 2015-2016, 34 300 X, nr. 67, blz. 56.

³ Kamerstukken II, 2015-2016, 34 300 X, nr. 79.

⁴ Kamerstukken II 1994-1995, 23 985, nr. B.

voor vrouwen mogelijk te maken. De regering gaf, zoals in een eerdere brief aan de Tweede Kamer over "Vrouw in de krijgsmacht"⁵, aan dat militaire dienstplicht voor vrouwen niet aan de orde was zolang de maatschappelijke positie van mannen en vrouwen niet gelijkwaardig was voor wat betreft inkomen, status en macht. Dat de maatschappelijke positie van vrouwen in 1995 achterbleef ten opzichte van mannen, maakte de regering op uit het door de overheid gevoerde emancipatiebeleid⁶.

Naar huidig inzicht weegt het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen zwaarder dan een eventuele achterstand op de arbeidsmarkt. Hierbij komt dat de arbeidsdeelname van vrouwen vanaf 1995 tot 2014 is gestegen van 52,2 % naar 65,4 % (Bron: CBS). Verwacht wordt dat de arbeidsdeelname van vrouwen tot 2040 verder stijgt doordat oudere generaties vrouwen met een lage participatiegraad plaats maken voor jongere generaties met een hoge participatiegraad. Ter vergelijking: in 2014 bedroeg de arbeidsdeelname van vrouwen tussen 20-40 jaar 82% (Bron: CBS).

In de loop der jaren nam niet alleen de arbeidsdeelname van vrouwen toe, maar steeg ook het gemiddelde opleidingsniveau. In 1995 had 27 % van de vrouwen tussen 20-40 jaar een hbo- of wo-opleiding. In 2015 is dit aandeel voor vrouwen tussen 35-40 jaar toegenomen tot 42,7 % (Bron: CBS). Cijfers over jongere generaties zijn nog niet bekend. Gezien de percentages zijn de argumenten uit 1995 niet meer bepalend.

Om de Kaderwet dienstplicht en de Wet gewetensbezwaren militairen ook van toepassing te laten zijn op vrouwen, zijn woorden zoals 'mannelijk', 'hij' en 'broederdienst' vervangen door seksneutrale aanduidingen. De wetten zijn daardoor niet meer enkel op mannen toegespitst.

2. Verhouding tot hoger recht (Grondwet)

Uit artikel 1 van de Grondwet volgt dat gelijke gevallen gelijk behandeld dienen te worden. De maatschappelijke positie van de vrouw is inmiddels zozeer gelijkwaardig aan die van de man, dat man en vrouw in dat opzicht kunnen worden aangemerkt als "gelijke gevallen". Nu in de Grondwet ten aanzien van de krijgsmacht geen onderscheid wordt gemaakt tussen man en vrouw, ligt het voor de hand dat vrouwen gelijk aan mannen een bijdrage leveren aan de taken die de krijgsmacht uitvoert. De invoering van de dienstplicht voor vrouwen toont aldus de emancipatie van de vrouw.

3. Gevolgen bij reactivering dienstplicht

Indien wordt besloten tot beëindiging van de opschorting van de opkomstplicht, wordt de dienstplicht gereactiveerd. Het is nu niet te voorspellen of dit ooit zal plaatsvinden.

In geval van reactivering van de dienstplicht zullen op grond van de artikelen 12, 13, 14 en 17 van de Kaderwet dienstplicht nadere, algemene regels worden gesteld over uitstel, ontheffing en vrijstelling. Voor deze constructie is gekozen omdat het tijdstip van beëindiging van de opschorting van de opkomstplicht onbekend is en tot dat moment ongewis is welke individuele omstandigheden precies legitieme uitstel-, vrijstellings-, of ontheffingsgronden zullen vormen. Maar grofweg kan daarbij worden gedacht aan bepaalde familie-, loopbaan- of

---

⁵ Kamerstukken II, 1985-1986, 16 565, nr. 3-4.

⁶ Kamerstukken II 1994-1995, 24 245, nr. 3, blz. 5-6.

studie-omstandigheden. Ook onder de oude Dienstplichtwet konden de zorg voor kinderen of andere gezins- of familieleden, het vervullen van een onmisbare functie of het voltooien van een studie aanleiding vormen voor vrijstelling van de dienstplicht. De nadere regels worden geformuleerd aan de hand van de dan geldende inzichten, met inachtneming van op dat moment geldend recht en van daarmee samenhangende waarborgen. Op die manier kan optimaal rekening worden gehouden met de meest actuele inrichting van de maatschappij. Met de nadere regels kunnen bijvoorbeeld maatschappelijk ongewenste situaties zoals gelijktijdige oproeping van twee ouders of verzorgers van een kind, worden voorkomen. In hoeverre dit werkelijk een probleem is, zal nog moeten blijken, omdat bij reactivering van de dienstplicht alleen en stapsgewijs de bevolking van 18 jaar zal worden opgeroepen, zoals vroeger gebruikelijk was.

Het is de vraag of Defensie behoefte heeft aan en ooit toegerust kan zijn op het oproepen van grotere bevolkingsgroepen. De krijgsmacht was een relatief omvangrijk kadermilitieleger, bestaand uit een kern van beroepsmilitairen, aangevuld met dienstplichtigen en vrijwilligers, voornamelijk gericht op nationale landsverdediging. De laatste 20 jaar heeft de krijgsmacht zich ontwikkeld tot een uit beroepsmilitairen bestaande organisatie die niet alleen is gericht op nationale inzet, maar in sterk toegenomen mate ook is gericht op missies ten behoeve van handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. Dienstplichtigen zouden op dit moment alleen kunnen worden ingezet als aanvulling op de professionele krijgsmacht -niet als vervanging van beroepsmilitairen- omdat zij minder snel en minder breed inzetbaar zijn. Dienstplichtigen hebben immers een significant lager trainingsniveau dan beroepsmilitairen. Dit speelt een grotere rol dan voorheen, gelet op de huidige moderne oorlogsvoering met geavanceerde wapensystemen. Hierbij komt dat dienstplichtigen alleen op vrijwillige basis kunnen worden uitgezonden naar conflictgebieden waar wordt opgetreden in het hoogste geweldsspectrum. Herintroductie van dienstplichtigen in de krijgsmacht zal voorts een tijdrovend en kostbaar proces zijn omdat voor de dienstplichtigen moet worden voorzien in onderdak, medische keuringen en opleiding.

Dit betekent dat reactivering van de dienstplicht in feite alleen aan de orde is in een zeer specifieke situatie, zijnde een wezenlijke, naar verwachting langdurige, territoriale dreiging en een politieke wil tot het beschikbaar stellen van tijd en geld. Gelet op het voorgaande ligt het voor de hand dat bij reactivering van de dienstplicht een beperkt aantal dienstplichtigen wordt opgeroepen, zoals ook onder de oude Dienstplichtwet het geval was. Gezien de moderne oorlogsvoering zal daarbij wellicht de voorkeur worden gegeven aan jonge, snel inzetbare personen met een bepaalde (ICT-)technische of medische achtergrond.

Op dit moment is reactivering van de dienstplicht niet aan de orde.

De nahangprocedure ten aanzien van de algemene maatregelen van bestuur, gebaseerd op artikel 17 van de Kaderwet dienstplicht, wordt vervangen door een voorhangprocedure zonder voorpublicatie. Dit biedt meer ruimte voor een effectief parlementair debat over het bepalen van de uitstel- vrijstellings- of ontheffingsgronden van de dienstplicht. Het is daarnaast in overeenstemming met het schrappen van de nahangprocedure per 1 december 2000, conform het kabinetsstandpunt ter zake⁷.

---

⁷ Kamerstukken II, 1986-1987, 20 038, nrs. 1-2 en de vierde wijziging van de Aanwijzingen voor de Regelgeving, Stcrt. 2000, 191.

4. Administratieve gevolgen

De opkomstplicht voor dienstplichtigen is per 1 mei 1997 opgeschort. Zolang de opkomstplicht is opgeschort heeft wijziging van de Kaderwet dienstplicht en de Wet gewetensbezwaren militairen voor Defensie beperkte gevolgen. Zo zullen vrouwen die op of na inwerkingtreding van de wet de leeftijd van zeventien jaar bereiken, net als mannen van die leeftijd een besluit over de dienstplicht ontvangen en zullen ook hun eventuele tegenwerpingen in behandeling moeten worden genomen. Voor de defensieorganisatie betekent dit een verdubbeling van de werkzaamheden van de twee medewerkers die deze administratieve werkzaamheden verrichten en het versturen van 100.000 extra brieven per jaar.

5. Financiële gevolgen

De wijziging van de Kaderwet dienstplicht en van de Wet gewetensbezwaren militairen leidt in de eerste plaats tot een verdubbeling van de werkzaamheden van de twee medewerkers van Bureau Dienstplichtzaken die deze administratieve werkzaamheden verrichten. De kosten daarvan zijn begroot op circa € 2.885,- bruto per jaar. In de tweede plaats dienen jaarlijks ruim 100.000 extra brieven te worden verstuurd. De enveloppen- en portokosten daarvan zijn begroot op € 98.000,- per jaar. De totale extra kosten zijn derhalve begroot op € 100.885,- per jaar. De hoeveelheid bestuursrechtelijke bezwaren die op dit moment tegen de besluiten wordt ingediend is marginaal, de kosten die zijn gemoeid met de behandeling daarvan, zijn verwaarloosbaar. Er wordt geen verzwaring van de werklast voor de rechterlijke macht verwacht omdat het aantal beroepzaken eveneens marginaal is.

6. Internationaal

Naast Nederland kent een beperkt aantal westerse landen nog de dienstplicht: Denemarken, Noorwegen, Finland, Estland, Oostenrijk, Zwitserland, Cyprus en Griekenland. Ook in Rusland bestaat er dienstplicht. Noorwegen is het enige land in Europa en binnen de NAVO dat ook vrouwen een dienstplicht oplegt. De dienstplicht voor vrouwen is in 2015 in Noorwegen ingevoerd op grond van het gelijkheidsbeginsel, opdat vrouwen niet alleen gelijke rechten, maar ook gelijke plichten hebben. Noorse vrouwen en Noorse mannen zijn daarmee gelijk in de verdediging van het land. De Noorse regering verwacht hiermee de krijgsmacht een menselijker karakter te geven en meer hoogopgeleiden met de juiste kennis voor technologische zaken te kunnen oproepen. Andere landen met een dienstplicht voor vrouwen zijn Benin, Bolivia, China, Cuba, Eritrea, Israël, Libië, Maleisië, Noord-Korea, Soedan, Tsjaad en Tunesië.

7. Advies en consultatie

De internetconsultatie van het wetsvoorstel vond plaats van 19 juni 2016 tot en met 17 juli 2016. De voorgelegde vraag luidde: "Dient uitbreiding van de dienstplicht de gelijkwaardigheid van man en vrouw?". Hierop zijn negen reacties gekomen. Zes personen beantwoordden de vraag instemmend. Zij vinden het de juiste houding van de overheid, en een vanzelfsprekendheid op weg naar het streven naar gelijkwaardigheid tussen man en vrouw; men ziet voldoende positieve voorbeelden van vrouwelijke militairen. Drie personen antwoordden ontkennend. Zij gaven daarbij als redenen aan dat gelijkwaardigheid -hoewel gewenst- niet afhangt van het gedrag van de overheid en dat mannen en vrouwen fysiek niet gelijk zijn. Ook werd gewezen op uitvoeringsproblemen die zich kunnen voordoen, als bijvoorbeeld beide ouders worden opgeroepen. Tot slot wordt betwijfeld of de leeftijdsgrens van 35 jaar (45 jaar voor herhalingsoefeningen) nog gerechtvaardigd is, nu de behoefte aan hoger opgeleide en meer vakbekwame mensen in de krijgsmacht kennis en ervaring vereisen die minder afhankelijk zijn van fysieke gesteldheid.

De internetconsultatiereacties zijn overwegend positief en de indiening van dit wetsvoorstel toont dan ook de overtuiging dat de overheid wel degelijk kan bijdragen aan de gelijkwaardigheid van man en vrouw. Dat mannen en vrouwen fysiek niet gelijk zijn is evident, maar dat hoeft niet te leiden tot ongelijkheid in rechten en plichten. Zoals hiervoor aangegeven, worden pas bij een eventueel einde van de opschorting van de opkomstplicht nadere regels gesteld over uitstel, ontheffing en vrijstelling. Volledigheidshalve kan nu al worden opgemerkt dat, gelet op de eerdere ervaring met vrijstellingsgronden, het gelijktijdig oproepen van beide ouders of verzorgers van kinderen, niet aan de orde zal zijn.

8. Overgangsrecht en inwerkingtreding

In het wetsvoorstel is bepaald dat de onderhavige nieuwe wetgeving in werking treedt op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip. De nieuwe wetgeving geldt voor eenieder die op of na inwerkingtreding ervan de leeftijd van 17 jaar bereikt. De leeftijdsgrens hangt samen met het feit dat Nederlanders door de gemeente worden ingeschreven voor de dienstplicht in het jaar waarin zij 17 jaar oud worden. Om te voorkomen dat de wet na inwerkingtreding ook van toepassing is op vrouwen die al voor inwerkingtreding tenminste 17 jaar oud zijn, is aan artikel 3 een derde lid toegevoegd.

ARTIKELSGEWIJS

ARTIKEL I

Met dit artikel worden in de Kaderwet dienstplicht aanduidingen van dienstplichtigen, van degenen die voor de dienstplicht worden ingeschreven, van degenen die van de dienstplicht zijn uitgesloten en van degenen die van de dienstplicht zijn vrijgesteld, seksneutraal geformuleerd, zodat de Kaderwet dienstplicht ook op vrouwen van toepassing kan zijn. Daarbij is zoveel mogelijk aangesloten bij de termen die in de betreffende artikelen worden gehanteerd.

Aan artikel 3 van de Kaderwet dienstplicht wordt een derde lid toegevoegd, teneinde te voorkomen dat vrouwen die al voor inwerkingtreding 17 jaar oud zijn, worden ingeschreven voor de dienstplicht.

Daarnaast wordt de Kaderwet dienstplicht aangepast aan de huidige benaming van het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Tot slot wordt, zoals vermeld in het algemeen deel in punt 4, de in artikel 17 vervatte totstandkomingsprocedure die geldt voor de algemene maatregel van bestuur gewijzigd. De nahangprocedure wordt vervangen door een voorhangprocedure zonder voorpublicatie. Een voorhangprocedure houdt in dat een ontwerp-algemene maatregel van bestuur na behandeling door de Ministerraad aan de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt voorgelegd. De regering kan aldus eventuele opmerkingen van de Staten-Generaal in de ontwerp-algemene maatregel van bestuur verwerken voordat het ontwerp voor advies bij de Afdeling advisering bij de Raad van State aanhangig wordt gemaakt. Een voorhangprocedure stelt de Kamers beter in staat om hun zienswijze bekend te maken op een moment dat daarmee ook daadwerkelijk rekening gehouden kan worden. Met de vervanging van de nahangprocedure wordt bovendien nodeloze vertraging bij de inwerkingtreding van uitvoeringsregelgeving voorkomen.

ARTIKEL II

Met dit artikel worden in de Wet gewetensbezwaren militairen aanduidingen van militairen, van erkende gewetensbezwaarden, van tewerkgestelden, van

dienstplichtigen van gestraften en van schuldigen, sekseneutraal geformuleerd, zodat duidelijk is dat de Wet gewetensbezwaren ook op vrouwen van toepassing kan zijn.

Daarnaast wordt artikel 33, tweede lid, van de wet gewetensbezwaren militairen aangepast aan de huidige benaming van het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Tot slot wordt de Wet gewetensbezwaren militaire dienst aangepast aan de meest recente nummering van artikelen uit het Wetboek van Strafvordering, waarnaar in artikel 33, vierde lid, wordt verwezen.

ARTIKEL III

Het wetsvoorstel treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip.

De Minister-President, Minister van Algemene Zaken,

M. Rutte